
मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त) श्री. देवेंद्र फडणवीस यांनी
गुरुवार, दिनांक ९ मार्च २०२३ रोजी केलेल्या
अर्थसंकल्पीय भाषणाची ठळक वैशिष्ट्ये.

भाग—एक

- अमृत काळातील राज्याचा हा पहिला अर्थसंकल्प - ५ ध्येयांवर आधारित- पंचामृत
- अमृत- (१) शाश्वत शेती - समृद्ध शेतकरी - २९ हजार १६३ कोटी रुपयांची तरतूद
- अमृत- (२) महिला, आदिवासी, मागासवर्ग, ओबीसींसह सर्व समाजघटकांचा सर्वसमावेशक विकास - ४३ हजार ३६ कोटी रुपयांची तरतूद
- अमृत- (३) भरीव भांडवली गुंतवणुकीतून पायाभूत सुविधा विकास - ५३ हजार ५८ कोटी ५५ लाख रुपयांची तरतूद
- अमृत- (४) रोजगार निर्मिती : सक्षम, कुशल-रोजगारक्षम युवा - ११ हजार ६५८ कोटी रुपयांची तरतूद
- अमृत- (५) पर्यावरणपूरक विकास - १३ हजार ४३७ कोटी रुपयांची तरतूद

प्रथम अमृत - शाश्वत शेती - समृद्ध शेतकरी

- अन्नदाता बळीराजाच्या उत्पन्नवाढीसाठी 'नमो शेतकरी महासन्मान निधी'- केंद्र सरकारच्या प्रतिवर्ष, प्रतिशेतकरी ६ हजार रुपयांत राज्य सरकारची आणखी ६ हजार रुपयांची भर
- प्रधानमंत्री पीकविमा योजनेत शेतकऱ्यांचा विमाहप्ता राज्य सरकार भरणार - शेतकऱ्यांना केवळ १ रुपया भरून नोंदणी - वार्षिक ३ हजार ३१२ कोटी रुपयांची तरतूद
- छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजनेच्या पात्र लाभार्थ्यांना लाभ देणार
- महात्मा जोतिराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ती योजनेअंतर्गत १५ फेब्रुवारी २०२३ पर्यंत १२.८४ लाख पात्र खातेधारकांच्या बँक खात्यात ४ हजार ६८३ कोटी रुपये हस्तांतरीत
- महाकृषिविकास अभियान - जिल्हानिहाय शेतकरी गट, समूहांसाठी एकात्मिक पीक आधारित प्रकल्प आराखडा - आगामी ५ वर्षांत या योजनेसाठी ३ हजार कोटी रुपये
- धानाची विक्री न तपासता ७/१२ नोंदीवरील लागवडीच्या क्षेत्रप्रमाणात डीबीटीद्वारे दोन हेक्टरच्या मर्यादेत प्रती हेक्टरी १५ हजार रुपये प्रोत्साहनपर रक्कम
- नैसर्गिक आपत्तीमुळे नुकसानीसाठी शेतकऱ्यांना एसडीआरएफच्या दुप्पट दराने मदत - बाधित शेतकऱ्यांना ७ हजार ९३ कोटी रुपये निधी वितरित - सततच्या पावसासाठी मदतीचा निकष नव्याने समाविष्ट

- गोपीनाथ मुंडे शेतकरी सुरक्षा सानुग्रह अनुदान योजना - विमा योजनेऐवजी अपघातग्रस्त शेतकऱ्यांच्या कुटुंबास २ लाख रुपयांपर्यंत सानुग्रह अनुदान
- 'महाराष्ट्र श्रीअन्न अभियान' - २०० कोटी रुपये तरतूद - श्रीअन्नाच्या उत्पादन वाढीसाठी तंत्रज्ञानाचा प्रसार, पीक प्रात्यक्षिके, यांत्रिकीकरण प्रक्रिया, मूल्य साखळी विकास आणि प्रचार प्रसिद्धी - सोलापूर येथे 'श्री अन्न उत्कृष्टता केंद्राची' स्थापना
- राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज शेतकरी भवन - कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या ठिकाणी शेतकरी बांधवांना मुक्कामाची व शिवभोजन थाळीची सोय
- देशी गोवंशाच्या संवर्धनासाठी भ्रूण बाह्यफलन व प्रत्यारोपणाच्या सुविधेत वाढ - महाराष्ट्र गोसेवा आयोगाची स्थापना - 'गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र योजना' आणि 'गोमय मूल्यवर्धन योजना' या योजनांची अंमलबजावणी
- राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळाकडून मेंढी, शेळी पालनाकरिता १० हजार कोटी रुपयांचे बिनव्याजी कर्ज उपलब्ध करून देण्यासाठी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी सहकार विकास महामंडळाची स्थापना - मुख्यालय - अहमदनगर
- धनगर समाजाच्या उन्नतीकरिता आदिवासी उपयोजनेच्या धर्तीवर २२ योजनांसाठी एक हजार कोटी रुपये किमतीचा कार्यक्रम - त्याकरिता सर्वसाधारण योजनेतून आवश्यक निधी
- विदर्भ आणि मराठवाड्यातील १४ विपत्तीग्रस्त जिल्ह्यांतील केशरी शिधापत्रिकाधारक शेतकऱ्यांना आता अन्नधान्याऐवजी प्रतिवर्ष, प्रतिव्यक्ती १८०० रुपये रोख रक्कम
- नदीजोड प्रकल्प - मुंबई शहर आणि गोदावरी खोऱ्यातील तूट दूर करण्यासाठी नदीजोड प्रकल्प राज्य शासनाच्या निधीतून करण्यात येतील. मराठवाड्यासहित उत्तर महाराष्ट्रातील नाशिक, अहमदनगर आणि जळगाव या जिल्ह्यांना फायदा
- वैनगंगा-नळगंगा-पैनगंगा नदीजोड प्रकल्पातून विदर्भातील नागपूर, वर्धा, अमरावती, यवतमाळ, अकोला, बुलढाणा व वाशिम या जिल्ह्यांतील अवर्षणप्रवण क्षेत्रात पाणी वळविण्यात येईल
- कृष्णा-मराठवाडा सिंचन प्रकल्पासाठी ११ हजार ६२६ कोटी रुपयांची सुधारित प्रशासकीय मान्यता - धाराशिव व बीड जिल्ह्यांतील १३३ गावांना लाभ
- सन २०२३-२४ मध्ये गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्पास १ हजार ५०० कोटी रुपये निधी - हा प्रकल्प जून २०२४ पर्यंत पूर्ण करण्यात येईल
- कोकणामध्ये सिंचनाच्या सोयीसुविधा निर्माण करण्याकरिता एक विशेष कृती कार्यक्रम
- मराठवाड्याच्या दुष्काळमुक्तीसाठी सिंचन, पिण्याच्या पाण्याच्या सततच्या समस्येवर मात करण्यासाठी प्रथम, द्वितीय व तृतीय 'वॉटर ग्रिड' निर्माण करणार - 'हर घर जल' योजनेअंतर्गत मराठवाडा वॉटर ग्रिडचा प्रस्ताव केंद्र शासनाच्या मान्यतेकरिता पाठविला

- नैसर्गिक शेतीला प्रोत्साहन - आगामी ३ वर्षांत २५ लाख हेक्टर क्षेत्र सेंद्रीय शेतीखाली - १,००० जैवनिविष्टा स्रोत केंद्रांची स्थापना - तीन वर्षांत १ हजार कोटी रुपये
- मागेल त्याला शेततळे योजनेचा विस्तार - मागेल त्याला फळबाग, ठिबक सिंचन, शेततळे, शेततळ्याचे अस्तरीकरण, शेडनेट, हरितगृह, आधुनिक पेरणीयंत्रे आणि कॉटन श्रेडर - १ हजार कोटी रुपये
- सुमारे २०० कोटी रुपयांच्या भागभांडवलासह कोकणासाठी काजू बोर्डाची निर्मिती - कोकणात काजू बोंडू प्रक्रिया केंद्रे
- 'काजू फळ विकास योजना' संपूर्ण कोकण, कोल्हापूर जिल्ह्यातील चंदगड व आजरा या तालुक्यांत राबविण्यात येईल - आगामी ५ वर्षांत १ हजार ३२५ कोटी रुपये
- शेतकऱ्यांना दिवसा वीज पुरवठा होण्यासाठी आगामी ३ वर्षांत ३० टक्के कृषि वीजवाहिन्यांचे सौर उर्जीकरण - सुमारे ९.५० लाख शेतकऱ्यांना लाभ - प्रधानमंत्री कुसूम योजनेतून १.५० लाख सौर कृषि पंप
- नादुरुस्त विद्युत ट्रान्सफॉर्मर्स तात्काळ बदलण्यासाठी 'निरंतर वीज योजना'
- सन २०२३-२४ मध्ये जल जीवन मिशन अंतर्गत १७ लाख ७२ हजार कुटुंबांना नळजोडणी - सुमारे २० हजार कोटी रुपये
- जलयुक्त शिवार योजना २.० प्रारंभ करून ती ५ हजार गावांमध्ये राबविण्यात येणार

द्वितीय अमृत - महिला, आदिवासी, मागासवर्ग, ओबीसींसह

सर्व समाजघटकांचा सर्वसमावेशक विकास

- 'मोदी आवास' घरकुल योजना - इतर मागासवर्गीय लाभार्थ्यांसाठी येत्या तीन वर्षांत १० लाख घरे बांधणार. या योजनेसाठी येत्या ३ वर्षांत १२ हजार कोटी रुपये उपलब्ध करून देणार
- 'लेक लाडकी' - पिवळ्या व केशरी रेशनकार्डधारक कुटुंबातील मुलीच्या जन्मानंतर, इयत्ता पहिली, सहावी, अकरावीच्या टप्प्यांवर ४ ते ८ हजार रुपये अनुदान - १८ वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर ७५ हजार रुपये रोख रक्कम देणार
- महिलांना एसटी बस तिकीटात ५० टक्के सवलत
- नोकरदार महिलांसाठी ५० वसतिगृहे
- पिडीत महिलांच्या आश्रयासाठी विधी सेवा, आरोग्य सेवा, समुपदेशन यासाठी नवीन शक्तीसदन योजनेत ५० केंद्रे स्थापन करणार
- आशा स्वयंसेविका व गट प्रवर्तकांच्या मानधनात प्रत्येकी १ हजार ५०० रुपये एवढी वाढ करणार
- अंगणवाडी सेविकांचे मानधन १० हजार रुपये, मिनी अंगणवाडी सेविकांचे मानधन ७ हजार २०० रुपये आणि अंगणवाडी मदतनीसांचे मानधन ५ हजार ५०० रुपये करणार

- अंगणवाडी, मिनी अंगणवाडी सेविका, मदतनीस यांची २० हजार रिक्त पदे भरणार
- महात्मा जोतिराव फुले जन आरोग्य योजनेत उपचाराची मर्यादा वार्षिक १.५० लाखांवरून ५ लाख रुपये करणार. मूत्रपिंड प्रत्यारोपण शस्त्रक्रियांच्या दरात २.५० लाखांहून ४ लाख रुपये इतकी वाढ करणार
- संपूर्ण राज्यात हिंदुहृदयसम्राट स्व. बाळासाहेब ठाकरे 'आपला दवाखाना' - ७०० दवाखाने सुरू करणार-विनामूल्य वैद्यकीय चाचण्या, चिकित्सा व उपचार
- संजय गांधी निराधार अनुदान योजना, श्रावणबाळ सेवा राज्यनिवृत्ती वेतन योजनेतील लाभार्थ्यांचे अर्थसहाय्य १,००० वरून १,५०० रुपये. महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात प्रदान करणार
- गुढीपाडवा-डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंतीनिमित्त १ कोटी ६३ लाखांहून अधिक कुटुंबांना आनंदाचा शिधा वाटप करणार
- लिंगायत समाजाच्या उन्नतीसाठी 'जगदुज्योती महात्मा बसवेश्वर आर्थिक विकास महामंडळ', गुरव समाजासाठी 'संत काशिबा गुरव युवा आर्थिक विकास महामंडळ', रामोशी समाजासाठी 'राजे उमाजी नाईक आर्थिक विकास महामंडळ', वडार समाजासाठी 'पैलवान कै. मारुती चव्हाण-वडार आर्थिक विकास महामंडळ' यांची स्थापना
- ३ कोटींहून अधिक कामगारांना लाभ देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य असंघटित कामगार कल्याण मंडळ स्थापन करणार
- ऑटोरिक्षा, टॅक्सी चालक व मालकांसाठी कल्याणकारी योजना राबविण्याकरिता 'महाराष्ट्र राज्य ऑटोरिक्षा व टॅक्सी चालक-मालक कल्याणकारी महामंडळ' स्थापन करणार

तृतीय अमृत - भरीव भांडवली गुंतवणुकीतून पायाभूत सुविधा विकास

- हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गाचा विस्तार करून सिंदखेडराजा नोड ते शेगावपर्यंत चौपदरी महामार्ग बांधणार
- महाराष्ट्र शक्तीपीठ महामार्ग (पवनार ते पात्रादेवी) - नागपूर-गोवा शिघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग- ८६ हजार ३०० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित
- पुणे रिंगरोडचे भूसंपादन, मुंबई पुणे द्रुतगती मार्गावरील खोपोली ते खंडाळा या घाट लांबीतील मिसिंग लिंकचे बांधकाम, विरार ते अलिबाग बहुउद्देशीय वाहतूक मार्गिका, ही कामे करणार. रेवस ते सिंधुदूर्ग जिल्ह्यातील रेड्डी या सागरी महामार्गाचे काम सुरू
- सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून एशियन डेव्हलपमेंट बँक, हायब्रीड ॲन्युईटी व इतर नियमित योजनांमधून सुमारे १८ हजार किलोमीटर लांबीची रस्ते सुधारणा आणि ४ हजार ५०० किलोमीटर लांबीच्या जिल्हा व ग्रामीण मार्गांची कामे हाती घेणार

- सर्व आदिवासी पाडे बारमाही रस्त्यांनी जोडण्यासाठी नवीन 'बिरसा मुंडा जोडरस्ते योजना', सर्व बंजारा तांड्यांसाठी 'संत सेवालाल महाराज जोडरस्ते योजना' तसेच सर्व धनगर वाड्या-वस्त्यांसाठी 'यशवंतराव होळकर जोडरस्ते योजना' सुरु करणार - ४ हजार कोटी रुपयांची तरतूद करणार
- मातोश्री ग्रामसमृद्धी पाणंद शेत रस्ते योजनेत सुधारणा करून नवीन योजना सुरु करणार
- ठाणे शहराचा वर्तुळाकार मेट्रो रेल्वे प्रकल्प, नाशिक मेट्रो निओ प्रकल्प, पुणे मेट्रोच्या पिंपरी-चिंचवड ते निगडी कॉरीडोर आणि स्वारगेट ते कात्रज मेट्रो प्रकल्प केंद्र शासनाच्या मान्यतेनंतर प्रकल्पांची कामे हाती घेणार
- कल्याण-मुरबाड, नाशिक-पुणे या सेमीहायस्पीड, सोलापूर-तुळजापूर-धाराशिव, नांदेड-बिंदर, फलटण-पंढरपूर, खामगाव-जालना तसेच वरोरा-चिमूर-कांपा या नवीन रेल्वेमार्गासाठी ५० टक्के राज्यहिस्सा देणार
- शिर्डी विमानतळ येथे नवीन प्रवासी टर्मिनल, छत्रपती संभाजीनगर विमानतळाच्या भूसंपादनासाठी ७३४ कोटी रुपये निधी, नागपूर आंतरराष्ट्रीय विमानतळाचा विस्तार व पुरंदर येथील नवीन आंतरराष्ट्रीय विमानतळाचे नियोजन करणार
- नागपुरातील मिहान प्रकल्पासाठी १०० कोटी रुपये, अमरावतीतील बेलोरा आणि अकोल्यातील शिवणी या विमानतळांच्या कामाचे नियोजन करणार
- मुंबई मेट्रो मार्ग १०, ११ व १२ हे प्रकल्प लवकरच पूर्ण करणार
- राज्यातील सीमावर्ती भागातील गावांमध्ये ग्रामविकासाच्या विविध योजना राबविणार
- मुंबई सभोवताल जलवाहतुकीसाठी ठाणे व वसई खाडी एकमेकांना जोडणार, दक्षिण मुंबईहून कल्याण, डोंबिवली, ठाणे, वसई खाडी, नवी मुंबई अशी जलमार्गाने प्रवासी वाहतूक करण्याकरिता जेट्टी व संबंधित सुविधा उभारणार

चतुर्थ अमृत - रोजगार निर्मिती : सक्षम, कुशल-रोजगारक्षम युवा

- महाराष्ट्राचे नवीन लॉजिस्टिक धोरणांतर्गत नागपूर येथे १ हजार एकर जमिनीवर लॉजिस्टिक हब तयार करणार
- केंद्र शासनाच्या रिड्युस, रियुज, रिसायकल या तत्वावर आधारित नागपूर, मुंबई महानगर प्रदेश, पुणे, छत्रपती संभाजीनगर, नाशिक व रत्नागिरी या सहा ठिकाणी सर्क्युलर ईकॉनॉमी पार्क उभारणार
- नवी मुंबई येथे भव्य जेम्स व ज्वेलरी पार्क उभारणार
- स्थानिक पातळीवरील रोजगार व स्वयंरोजगाराकरिता ५०० ग्रामपंचायतीमध्ये कौशल्य विकास कार्यक्रम सुरु करणार
- पुढील तीन वर्षात २ हजार ३०७ कोटी रुपयांची अतिरिक्त गुंतवणूक करून राज्यातील ५०० औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांची दर्जावाढ करणार

- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० नुसार ८१६ शाळांना 'पीएमश्री शाळा' म्हणून विकसित करणार - पुढील पाच वर्षांत १ हजार ५३४ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करणार
- सातारा, अलिबाग, सिंधुदुर्ग, धाराशिव, परभणी, अमरावती, भंडारा, जळगाव, रत्नागिरी, गडचिरोली, वर्धा, बुलढाणा, पालघर आणि ठाणे जिल्ह्यांतील अंबरनाथ या ठिकाणी शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालये बांधणार
- महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाच्या वतीने दहा पर्यटनस्थळांवर 'टेंट सिटी' उभारणार

पंचम अमृत - पर्यावरण पूरक विकास

- हरित हायड्रोजन, हरित अमोनिया, सौर व पवन ऊर्जा या क्षेत्रात ७५ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक अपेक्षित
- २० हजार ग्रामपंचायतीत सौर उर्जा प्रकल्प उभारणार
- हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे गोरेवाडा प्राणी संग्रहालयात आफ्रिकन सफारी व पक्षी उद्यान येत्या वर्षी सुरु करणार, शिवनेरी, ता. जुन्नर, जि. पुणे येथे बिबट सफारी सुरु करणार

स्मारके व इतर योजना

- शिवराज्याभिषेक महोत्सव आयोजित करण्यास ३५० कोटी रुपये
- आंबेगाव, ता. हवेली, जि. पुणे येथे छत्रपती शिवाजी महाराज संकल्पना उद्यान उभारण्यासाठी ५० कोटी रुपये
- मुंबई, अमरावती, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर आणि नागपूर येथे दृक्श्राव्य माध्यम सुविधेसह सार्वजनिक उद्याने - छत्रपती शिवाजी महाराजांची जीवनगाथा - २५० कोटी रुपये
- छत्रपती शिवाजी महाराजांचे जन्मस्थान किल्ले शिवनेरीवर महाराजांच्या जीवनचरित्रावर संग्रहालय - शिवकालीन किल्ल्यांच्या संवर्धनासाठी ३०० कोटी रुपये
- स्वराज्यरक्षक धर्मवीर छत्रपती संभाजी महाराज यांचे बलिदान स्थळ मौजे तुळापूर, ता. हवेली व समाधी स्थळ वटु (बु.), ता. शिरूर, जिल्हा पुणे येथील स्मारकासाठी आवश्यक निधी देणार
- कीर्तनकार, प्रवचनकार, निरुपणकार यांच्यासाठी श्रीसंत नामदेव महाराज कीर्तनकार सन्मान योजना राबविणार
- महाराष्ट्रातील पाचही ज्योतिर्लिंग तीर्थक्षेत्र व परिसर विकासाची कामे हाती घेणार, प्राचीन मंदिरांच्या जतन व संवर्धनाच्या कामांकरिता ३०० कोटी रुपये तरतूद करणार
- श्री. चक्रधर स्वामी अष्टशताब्दी जन्मोत्सवानिमित्त महानुभाव पंथाच्या दृष्टीने महत्वाच्या रिद्धपूर, काटोल, भिष्णूर, जाळीचा देव, पोहीचा देव, नांदेड, पांचाळेश्वर, पैठण इत्यादी देवस्थानांच्या ठिकाणी विकासासाठी भरीव तरतूद करणार
- श्रीक्षेत्र रिद्धपूर, जि. अमरावती येथे मराठी भाषा विद्यापीठ स्थापन करणार

अर्थसंकल्प २०२३-२४

- सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत १५,१५० कोटी रुपयांची तरतूद
- वार्षिक योजना १,७२,००० कोटी रुपये, अनुसूचित जाती घटक योजना १३,८२० कोटी रुपये, आदिवासी उपयोजना १२,६६५ कोटी रुपये
- अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२३-२४ एकूण अपेक्षित खर्च ५,४७,४५० कोटी रुपये, महसुली जमा ४,४९,५२२ कोटी रुपये, महसुली खर्च ४,६५,६४५ कोटी रुपये, महसुली तूट १६,११२ कोटी रुपये, राजकोषिय तूट ९५,५०० कोटी ८० लाख

* * * * *